

İBN ABDÜŞŞEKÛR

(bk. BİHÂRİ).

İBN ABDÜZZÂHİR

(ابن عبد الظاهر)

Ebû'l-Fazl Muhyiddin Abdullah
b. Abdizzâhir b. Neşvân es-Sa'dî
er-Ravhî el-Cüzâmî
(ö. 692/1293)

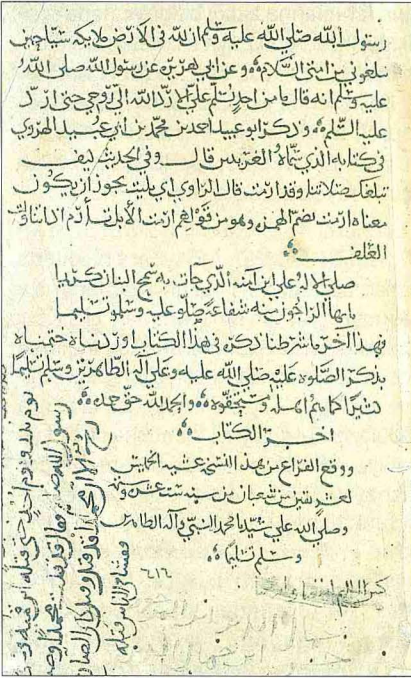
Bahrî Memlûkleri döneminin
ünlü kadî, münşî, şair ve tarihçisi.

620'de (1223) Kahire'de doğdu. Abdül-melik b. Mervân'ın Filistin emîri Ravh b. Zinbâ' el-Cüzâmî'nin soyundan gelen kuraat ve nahiv âlimi Ebû Muhammed Reşîdüddin Abdüzzâhir'in oğludur. Hayatının yaklaşık ilk kırk yılı hakkında fazla bilgi yoktur. Kaynaklar sadece tahsilini Kahire'de yaptığını, Ca'fer el-Hemdânî, Abdullah b. İsmâil b. Ramazan ve Yûsuf b. Mahlîl ve diğer bazı âlimlerden dinî ilimler okuyup onlardan hadis rivayet ettiğini ve özellikle fıkıh, hadis ve lûgat ilimleriyle edebiyat alanında büyük şöhret kazandığını yazar; talebeleri ve kendisinden hadis nakledenler arasında da Birzâfî, İbn Seyyidünnâs ve Ebû Hayyân Esîrüddin'in isimlerini verir.

İbn Abdüzzâhir, Arap dili ve edebiyatı alanında temayüz etmesi sebebiyle zamanın idarecilerinin dikkatini çekmiş olmalıdır. Nitekim Bahrî Memlûkleri'nin ilk yıllarından itibaren Dîvân-ı İnşâ'da görevlendirilmiştir. Ne zaman çalışmaya başladığı belli değilse de bizzat kendisinin, Sultan Kutuz'un Moğollar'la savaşmak için Suriye'ye düzenlediği sefere katıldığını ve büyük emirlerle birlikte olduğunu söylemesinden (*er-Ravzü'z-zâhir*, s. 64) 1260 yılında görevi başında bulunduğu anlaşılmaktadır. Sultan Kutuz'un yerine geçen I. Baybars onu "sâhibü Dîvân-ı İnşâ" unvanıyla bu divanın reisliğiye getirmiştir. Baybars zamanında yazdığı ilk önemli resmî yazı sultanın Altın Orda Hanı Berke'ye gönderdiği mektuptur. İbn Abdüzzâhir bundan sonra Baybars adına, bir kısmı kendi eserleriyle günümüze ulaşan çok önemli resmî yazılar kaleme almıştır. Bunların en önemlilerinden biri 29 Zilhicce 660 (14 Kasım 1262) veya 8 Muharrem 661 (22 Kasım 1262) tarihinde Baybars'ın, daveti üzerine Kahire'ye gelen Abbâsî ailesinden Hâkim - Biemrillâh Ahmed'e biat ettiği ve ondan sultanlık menşuru aldığı merasimde okuduğu hutbenin metnidir. Halife ilân edilen Ahmed'in Abbâsî

hânedanından olduğunu belgeleyen Kadî Tâceddin Abdülvehhâb tarafından hazırlanmış şecereyi de o okumuştur. Aynı yıl içinde Habeş ve Moğol hükümdarlarına gönderilen mektupları da yazan İbn Abdüzzâhir, Emîr Kemâleddin b. Şîr ile beraber Akkâ melikinden sultana sadakat yemini almaya gittiye de bunu başaramadan geri döndü. 662 (1264) yılında Sultan Baybars'ın oğlu el-Melikü's-Saîd'i veliaht tayin ettiğine dair taklidini, 674 (1276) yılında da veliaht ile Emîr Seyfeddin Kalavun'un kızı arasında kıyılan nikâh akdiyle ilgili mukaveleyi kaleme aldı ve törende bizzat okudu. Sultanın diğer hükümdarlar ve kendi devlet ricâliyle yaptığı her türlü yazışmayı kaleme alan İbn Abdüzzâhir'in sanatlı nesir (inşâ) alanında örnek gösterilen önemli yazılarından biri de Nûbe'nin fethini müjdeleyen Emîr Şemseddin Aksungur'a gönderilen tebriknâmedir.

Kalkaşendî'nin, Baybars zamanında Dîvân-ı İnşâ'da görev yapan "kâtibü'd-dest" veya "kâtibü'd-derc" unvanlı üç münşîden biri ve onların başkanı olduğunu söylediği İbn Abdüzzâhir (*Şubhu'l-a'sâ*, I, 104), bazı tarihçilere göre Sultan Kalavun (1279-1290) tarafından kâtibü's-sırlığa getirilmiştir (İbn İyâs, I, 348, 372; Makrîzî de ondan kâtibü's-sır olarak bahseder). Ancak bazı tarihçiler, İslâm dünyasında ilk defa Kalavun tarafından kurulduğunu söyledikleri bu önemli kadroya İbn Abdüzzâhir'in değil onun oğlu Fethüddin'in getirildiğini kabul etmektedirler. Bunlardan İbn Tağrîberdî, konuyu geniş bir şekilde inceleyerek bu görevin İslâm devletlerinde ilk defa Memlûkler'de ve Kalavun'un bu icraatıyla ortaya çıktığını ve ihdasının sebebini delilleriyle açıklamaya çalışmıştır. Buna göre I. Baybars zamanında sultan adına devâdâr tarafından İbn Abdüzzâhir'e yazdırılan bir mersûmda (menşur, ferman) geçen rakamlar iltibasa yol açmış, sultanın bu yanlış kâtibiye yakıştıramadığını söylemesi üzerine İbn Abdüzzâhir hatanın kendisinden değil onu yazdırandan kaynaklandığını, çünkü kendisinin devâdârın söylediklerini aynen yazdığını belirtmiştir. Kâtibini haklı gördüğü anlaşılan Baybars, bu gibi durumlara meydan vermemek için sultan adına yazılacak yazıların vezir veya devâdârı araya koymadan doğrudan sultan tarafından yazdırılmasının doğru olacağını ifade etmiş, ancak bu niyetini gerçekleştiremeden ölmüştür. Bu olay sırasında Baybars'ın yanında bulunan Kalavun, tahata oturunca onun düşüncesini hayata ge-

İbn Abdüsse-mî'n *Lûbâb'ul-menkûl fî şerefi'l-Resûl* adlı eserinden bir sayfa (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 270, vr. 212*)

ğer akrabaları, müşriklerin ona eziyetleri ve güzel ahlâkı hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Hz. Peygamber'in hicreti, gönderdiği seriyyeler, mucizeleri, gayba ve geleceğe dair verdiği haberlerin vâki olması, Allah'ın Kur'an'da onun hakkındaki bazı övgüleri, tebliğ ettiği dinin ve ümmetinin fazileti gibi konular ele alınmıştır. Eserde yer alan bilgiler çeşitli kaynaklardan isim zikredilerek nakledilmiş, ancak senedler çıkarılmıştır. Eserin 616 (1219) yılında istinsah edilen bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Kılıç Ali Paşa, nr. 270, 216 varak), 1011 (1602) tarihli diğer bir nüshası da Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde (Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 1072) bulunmaktadır. İbn Abdüsse-mî'n ayrıca *Fezâ'ilü'l-eyyâm* ve *ş-şühûr*, *Ta'bîr'ü'r-rü'yâ* ve *en-Nuhab fi'l-ḥuṭab* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nukta, *et-Takyîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1408/1988, s. 345; İbnü'd-Dübeysi, *Zeylû Târîhi Bağdâd* (Hatîb, *Târîhu Bağdâd* içinde), s. 243-244; Münzirî, *et-Tekmilâ*, III, 114; Zehabî, *A'lâmü'n-nübela'*, XXII, 185-187; a.mlf., *Ma'rîfetü'l-kurra'* (Altıkulaç), III, 1191-1192; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 377; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 932.

TAYYAR ALTIKULAÇ

çirerek Fethuddin İbn Abdüzzâhir'i kitâbetü's-sır adını verdiği bu göreve getirmiştir. O tarihten itibaren sultan adına yazılacak her türlü yazı bizzat sultan tarafından yazdırılmış, böylece yanlışlıklar önlendiği gibi asıl önemlisi, yazılanların sultanla kâtip arasında gizli kalması temin edilmiştir (İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VII, 333-334). Bu konudaki ihtilâf, sır kâtipliği müessesesini ortaya çıkaran sebepten ziyade bu göreve getirilen ilk şahsın baba veya oğul İbn Abdüzzâhir'den hangisi olduğu hakkındadır. Her ikisinin de bu tayinden sonraki yıllarda, Fethuddin'in daha önce vuku bulan ölümüne (691/1292) yakın bir zamana kadar Dîvân-ı İnşâ'da birlikte çalışmaya devam etmesi ihtilâfı kuvvetlendirmiştir. Bu ihtilâfın çözümü hususunda çağdaş tarihçiler, oğul İbn Abdüzzâhir'in ilk sır kâtibi olduğu fikrinin daha ağır bastığını hissettirirler de kesin görüş belirtmemişlerdir. Ancak Fethuddin'in gerek şöhret gerekse sultana yakınlık itibarıyla babasından daha ileride bulunduğu anlaşılmaktadır. İbn Tağrıberdî, bu görevin İslâm dünyasında ilk defa Kalavun tarafından ihdas edildiğini açıklarken Resûlullah zamanından itibaren kâtiplerin bulunduğunu, ancak gerek Hz. Peygamber'in kâtiplerinin gerekse bu görevin ihdasına kadar geçen uzun dönemde hüküm süren İslâm devletlerinde resmî yazışmaları yürüten divan kâtiplerinin durumunu bundan ayırarak söz konusu görevin sultanla doğrudan muhatap olma yönüne dikkat çekmektedir. Öte yandan Taberî, görevlerinin mahiyeti hakkında bilgi vermemekle birlikte Abbâsî halifelerinden Mehdi-Billâh zamanında (775-785) kâtipü's-sır unvanını taşıyan kâtiplerin varlığından bahsetmektedir (*Târih*, VIII, 173). Bunu dikkate alarak Kalavun'un tayininin Mısır ve Kuzey Afrika İslâm devletleri için ilk uygulama olduğunu düşünmek de mümkündür.

İbn Abdüzzâhir, 679 (1280) yılında Sultan Kalavun'un oğullarından el-Melikü's-Sâlih Alâeddin'i, onun ölümü (687/1288) üzerine de diğer oğlu el-Melikü'l-Eşref Halîl'i veliaht tayin ettiğini belgeleyen taklidlerini yazdı; birinci veliahdın ölümü dolayısıyla nâiblere gönderilen yazıyı da o kaleme almıştı. Kalavun önemli devlet işlerinde İbn Abdüzzâhir'den yararlanıyordu ve Moğollar'la savaşmak için Halep istikametinde sefere çıkarken de veliaht oğluna yardımcı olarak onu bırakmıştı. Kısa bir süre Dimaşk'ta kalan İbn Abdüzzâhir, Sultan el-Melikü'l-Eşref Halîl zamanında da (1290-1293) makamını ve itibarını korudu.

İbn Abdüzzâhir doğup yaşadığı Kahire'de öldü ve Karâfetüssüğra semtinde sağlığında yaptırmış olduğu türbeye defnedildi; türbe ölümünden dokuz yıl önce oğlu Fethuddin tarafından kendisi için inşa ettirilen caminin yanında idi. Fâtîmî dönemi Kahiresinin merkezî muhitindeki evinin bulunduğu sokağa ölümünden sonra onun adı verilmiştir (Makrîzî, *el-Hıta*, II, 40).

Zamanın önemli kadı, şair, edip ve tarihçilerinden olan İbn Abdüzzâhir kitâbet sanatında, hakkında kitap yazdığı Kâdî el-Fâzıl geleneğini devam ettirdi ve resmî yazışmalarda "et-tarikatü'l-Fâziliyye" adıyla bilinen bu ekolü güçlendirdi. Kitâbet alanında büyük şöhret kazandı; sultan adına yazdığı mektup, taklid, mersûm, vesika, tebriknâme ve diğer resmî yazılarda veya şahsî teliflerinde edebî sanatları büyük bir ustalıkla kullanıyordu. Yazılarını bedîî üslûplar uygulayarak ve aralara istilâhlar, âyetler, şiirler serpiştirerek süslemiştir. Sanat ve şiir değeri bakımından nazminin, mâna ve belâgat yönünden de nesrinin emsalsiz olduğu rivayet edilir. Yazılarında cinâs-ı ma'kûs ve tevriye sanatlarının en zorlarını kullanmıştır. Şiire nesir kadar hâkim idi; sultanlar ve oğulları hakkında mersiyeler yazmış, bazı fetihler ve önemli hadiseler dolayısıyla duygularını nazma dökmüştür. Bir divan sahibi olan İbn Abdüzzâhir'in dostlarıyla mektup ve tebrik teâtisini da ima manzum yaptığı bilinmektedir. İbn Abdüzzâhir ve oğlu Fethuddin, resmî yazışmalarda daha sonraki kâtipler tarafından da kullanılan yeni istilâhlar tesbit etmişlerdi. Onların geleneği Memlükler'in yıkılışına kadar sürdürülmüştür. İbn Abdüzzâhir, aklâm-ı sitteden kalemü'r-rikâ'da da kendine mahsus güzel bir tarza sahip bulunuyordu.

İbn Abdüzzâhir aynı zamanda dönemin önde gelen tarihçilerinden biridir ve saltanat yıllarında görev yaptığı I. Baybars, Kalavun ve el-Melikü'l-Eşref Halîl'in müstakil tarihlerini yazmakla Memlükler tarihine yeri doldurulmaz bir katkıda bulunmuştur. Moğollar'a ve Haçlılar'a karşı kazanılan zaferlerle süslenmiş Bahrî Memlükleri'nin en güçlü zamanı hakkındaki bu eserlerinde doğrudan katıldığı olayları kendi müşahedelerine dayanarak anlatmıştır. Büyük bir kısmını bizzat yazdığı resmî vesikaların pek çoğunu eserlerine alarak ve yine bulunduğu mevki dolayısıyla diğer tarihçilerin zor ulaşacağı başka resmî belgelerden de faydalanarak bu üç hükümdarın dönemleri için en önemli kaynakları meydana getirmiştir. İlk defa

onun kitaplarına aldığı belgeler daha sonraki tarihçilerin başlıca malzemesini oluşturmuştur. Safedî, Şâfi' b. Ali el-Askalânî, Kalkaşendî, Makrîzî, Sehâvî, İbn Tağrıberdî, İbn İyâs gibi Memlükler dönemi Mısır tarihçileri onun eserlerinden büyük ölçüde faydalanmışlardır.

Eserleri. 1. *er-Ravzü'z-zâhir fî sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*. I. Baybars hakkında yazılan bu eserin iki nüshası zamanımıza ulaşmıştır. British Museum'daki eksik bir nüshası Fâtıma Sâdık tarafından İngilizce tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (*Baybars I of Egypt*, Dacca 1956). Daha sonra Abdülazîz el-Huveytî, bu nüsha ile Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan diğer nüshayı (Fâtih, nr. 4394) esas alarak eserin tenkitli neşrini yapmıştır (Riyad 1396/1976). *er-Ravzü'z-zâhir* yazıldıktan kısa bir süre sonra Şâfi' b. Ali el-Askalânî (ö. 730/1330) tarafından ihtisar edilmiş ve *Hüsnü'l-menâkıbi's-sirriyyeti'l-mün-teze'a mine's-Sîreti'z-Zâhiriyye* adını taşıyan bu ihtisar da yine Abdülazîz el-Huveytî tarafından yayımlanmıştır (Riyad 1976). 2. *Teşrifü'l-eyyâm ve'l-ûşûr fî sîreti'l-Meliki'l-Manşûr*. Kalavun ve dönemi hakkındaki eser günümüze içinde müellif adı bulunmayan eksik bir nüsha halinde ulaşmıştır. Bu nüshanın tahkikli neşrini yapan Murâd Kâmil ile (Kahire 1961) çalışmalarından faydalandığı diğer bazı müellifler kitabın İbn Abdüzzâhir'e ait olduğu kanaatindedirler. Eser 681 (1282) yılından Kalavun'un vefatına kadar geçen dönemi ele almaktadır. Murâd Kâmil, Kalavun dönemini bir bütün halinde verebilmek maksadıyla eksik olan kısmı İbnü'l-Furât'ın tarihinden istifade ederek tamamlamıştır. Yazdığı mukaddime de müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermiş, ayrıca neşrine Memlükler'in kuruluşu, İslâm dünyasında Memlük sisteminin ortaya çıkışı ve Kalavun'un biyografisi hakkında bir inceleme eklemiştir (s. 35-52). 3. *el-Elâfû'l-hafiy-ye mine's-sîreti's-sultâniyye el-Eşrefiyye*. el-Melikü'l-Eşref Halîl döneminin tarihi olan eserin elde bulunan 690-691 (1291-1292) yıllarına ait üçüncü cüzü Moberg tarafından İsveççe tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (Lund 1902). 4. *er-Ravzatü'l-behiyyetü'z-zâhire fî hıta-ti'l-Mu'izziyyeti'l-Kâhire*. Fâtîmî dönemi Kahiresi hakkında yazılan ilk topografik eser (hitat) olup bugüne ulaşan tek nüshası Eymen Fuâd Seyyid tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1996). İbnü'd-Devâdârî, İbn Dokmak, Kalkaşendî, Makrîzî ve İbn Tağrıberdî gibi daha sonraki tarihçi-

ler bu eserden geniş şekilde istifade etmişlerdir. Özellikle Makrîzî'nin Mısır ve Kahire topografyası üzerine yazdığı ünlü *el-Hıta'ü'l-Makrîziyye*'sinin yetmişten fazla yerinde bu kitaba atıfta bulunduğu görülür. 5. *ed-Dürrü'n-naẓîm min teressülü 'Abdirrahîm (el-Kâdî el-Fâzil)*. İbn Abdüzzâhir'in inşâ sanatında takip ettiği ekolün kurucusu Kâdî el-Fâzil Abdürrahîm b. Ali el-Beysânî'nin edebî sanatlarına yoğun şekilde yer verdiği inşâ usulü ile edebî mektuplarından örneklerin yer aldığı eseri Ahmed Bedevî yayımlamıştır (Kahire 1959). 6. *Dîvânü'l-Kâdî Muhyiddîn 'Abdillâh b. 'Abdîzzâhir*. Garîb Muhammed Ali Ahmed tarafından neşredilmiştir (Kahire 1410/1990).

İbn Abdüzzâhir, o dönemlerin resmî haberleşmelerinde önemli bir yeri olan posta güvercinleri hakkında da bir çalışma yapmış, ancak *Temâ'imü'l-hamâ'im* adını taşıyan eseri günümüze ulaşmamıştır. Fakat Kalkaşendî ve Makrîzî gibi tarihçilerin posta güvercinleri konusunda ondan faydalandıkları bilinmektedir. Kaynaklar İbn Abdüzzâhir'in *en-Nücûmü'd-dürrîyye fi's-şu'arâ'i'l-Mısrîyye*, *Taharîrî's-savâb fî-tehẓîbî'l-kitâb*, *Muhtaşaru Sîreti'l-Me'mûn el-Ba'â'ihî* ve *Ma-kâme* (Mısır ve Nil hakkında) adlı dört eserinden daha bahsetmektedir.

İbn Abdüzzâhir'in oğlu, aynı zamanda mesai arkadaşı ve hatta bazı tarihçilere göre âmiri olan Fethuddin Muhammed 638 (1240) yılında Kahire'de doğdu. Medrese tahsilini burada tamamladıktan sonra I. Baybars zamanında babasının başkanlığındaki Dîvân-ı İnşâ'da kâtipliğe başladı. Kısa sürede zekâsı, dirayeti ve gayretiyle dikkat çekerek Sultan Kalavun tarafından, bazı tarihçilere göre İslâm devletlerinde ilk defa ihdas edilen kâtibü's-sır kadrosuna tayin edildi. Onun İslâm döneminin ilk sır kâtibisi olduğundan emin olan İbn Tağrıberdî'ye göre aynı dairede çalışan babası ilim ve inşâ ile meşgulken Fethuddin siyasî ve idarî işlerde öne geçti; hatta Kalavun ona vezirinden daha fazla değer veriyordu. Görevini el-Melikü'l-Eşref Halîl b. Kalavun zamanında da sürdüren Fethuddin aynı şekilde bu hükümdarın da büyük güvenini kazanmış, yakın adamları arasına girmişti. Fethuddin sultanla birlikte gittiği Dimaşk'ta 691 (1292) yılında öldü ve orada Sefhü Kâsiyûn'a defnedildi. Babası gibi şair ve edip olan Fethuddin, bazı tarihçilere göre inşâ sanatında ondan da ileride idi; bir günde emîr ve nâiblere seksen mersûm yazdığı rivayet edilmiştir. Sultan Kalavun'un Humus'ta

Moğollar'a karşı kazandığı zafer için kaleme aldığı kasidesi meşhurdur. Öldüğü zaman evrakı arasından, yakalandığı hastalıktan kurtulamayacağını sandığı arkadaşı Tâceddin İbnü'l-Esir için yazmış olduğu bir mersiye çıkmıştır. Babasının ve hakkında ölümünden önce mersiye yazdığı arkadaşı Tâceddin'in de onun için birer mersiyeleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir fî sîreti'l-Meliki'z-Zâhir* (nşr. Abdülazîz el-Huveytir), Riyad 1396/1976, s. 54, 64, 88; ayrıca bk. İndeks; a.mlf., *Teşrifü'l-eyyâm* (nşr. Murâd Kâmil), Kahire 1961, neşredenin girişi, s. 35-52; a.mlf., *er-Ravzatü'l-behiyye* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1996, neşredenin girişi, s. 1-20; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VIII, 173; İbn Şeddâd, *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir* (nşr. Ahmed Hutayt), Beyrut 1403/1983, s. 134-135, 238-239, 244; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer*, V, 271, 285; VI, 137, 142, 242; Safedî, *el-Vâfi*, X, 282; XVII, 257-290; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 179-191; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XIII, 320, 331, 334; İbn Dokmak, *el-İntişâr*, Bulak 1310/1893, V, 36, 37; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, I, 104, 137; III, 350, 351, 358; X, 6, 162, 166-173; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 5; II, 40, 231, 324-325; a.mlf., *es-Sülûk* (Ziyâde), I/2, s. 477, 516, 571, 598, 623; I/3, s. 682, 684, 766, 787; Aynı, *'İkdü'l-cümân* (nşr. Abdür-râzık et-Tantâvî), Kahire 1989, III, 122, 144-145, 196-197, 209-210; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VII, 333-334, 338; VIII, 3-4, 35, 38-39; a.mlf., *el-Menhelü's-sâfi*, II, 76, 211, 219; III, 419-420, 459; V, 222, 251; Süyûtî, *Hüs-nü'l-mu'hâdara*, I, 570; II, 317-319; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zuhûr*, I, 339, 348-349, 359, 370-372; *Keşfü'z-zunûn*, I, 359, 716, 919, 925; II, 1016; *Hedîyyetü'l-'arîfin*, I, 463; *İzâhu'l-meknûn*, II, 627; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 551; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 232-233; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, VI, 74; Ömer Mûsâ Bâşâ, *Târîhu'l-edebî'l-Arabi: el-'aşrû'l-Memlûkî*, Beyrut 1989, s. 473-475; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 156-157; P. M. Holt - Syedah Fatima Sadeque, "Baybars I of Egypt", *BSOAS*, XXII/1 (1959), s. 143-145; Pedersen, "İbn Abdüzzâhir", *IA*, V/2, s. 695; a.mlf., "İbn 'Abd al-Zâhir", *EP* (Fr.), III, 701-702; Ebû'l-Hasan Diyânet, "İbn 'Abdüz-zâhir", *DMBİ*, IV, 196-197; Kâzum Yaşar Koprman, "Baybars I", *DİA*, V, 221-223.

ASRİ ÇUBUKÇU

İBN ÂBİDÎN, Ahmed b. Abdülganî

(ابن عابدين، أحمد بن عبد الغنى)

Ahmed b. Abdilganî
b. Ömer ed-Dimaşkî
(ö. 1307/1889)

Hanefî âlimi.

1238 (1823) yılında Şam'da doğdu. Yetiştirdiği âlimlerle meşhur olan İbn Âbidîn ailesine mensuptur. Gramer, mantık ve edebiyat alanındaki ilk bilgileri Alâedd-

din el-Âbidîn'den aldı. Amcası Muhammed Emîn Âbidîn ve fakih Hâşim et-Tâcî'den fıkıh ve hadis okudu. Amcazadesi Muhammed Alâeddin ile birlikte uzun süre Saîd el-Halebî'nin derslerine katıldı, ayrıca çevresindeki ilim adamlarından faydalanmaya çalıştı. Devrin meşhur âlimlerinden Ebû Bekir el-Kilâlî ve Muhammed el-Hattî'den çeşitli İslâmî ilimlere dair eserler okudu, katıldığı ilim halkalarında zekâsıyla dikkat çekti.

Bir taraftan klasik İslâmî ilimleri tahsil ederken diğer taraftan tasavvuf çevreleriyle irtibat kuran İbn Âbidîn, Nakşibendî şeyhi Muhammed el-Hânî vasıtasıyla Nakşiliğe ve Halvetî şeyhi Muhammed Mehdi el-Mağribî vasıtasıyla Halvetiyye'ye intisap etti. Daha sonra Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eserlerini okuyarak onun vahdet-i vücûd anlayışına meyleden İbn Âbidîn, düşüncelerinin hulûl ve ittihadı yol açtığını ileri sürerek İbnü'l-Arabî'ye ve onun şahsında tasavvufa karşı çıkan çevrelerle mücadele etti. Bu sırada tasavvufun mahiyetine dair yazdığı bazı küçük risâlelerde özellikle İbnü'l-Arabî'nin tasavvuf anlayışını övdü.

İbn Âbidîn, ilk olarak babasının imam olduğu Verd Camii'nde hatip olarak görevlendirildi, onun ölümünden sonra da caminin imamlığını yürüttü. Bu esnada çeşitli bölgelerden gelen öğrencilere ders vermeye başladı. Kaynaklarda belirtildiğine göre zaruret olmadıkça dışarı çıkmayan ve vaktini eğitim öğretime ayıran İbn Âbidîn, geniş ilmî birikiminden başka özellikle dengeli bir dinî hayat yaşadığı için kısa zamanda tanındı ve bilhassa fıkıhî konulardaki derinliğiyle dikkat çekti. Vâdilacem ve Bellân gibi bazı küçük beldelelerde müftülük görevinde bulunduktan sonra sekiz yıl kadar Şam müftüsü Mahmûd Hamza'nın yanında fetva emini olarak çalıştı. Son olarak temyiz meclisi üyeliğine getirildi. 26 Rebîülâhîr 1307'de (19 Aralık 1889) Şam'da vefat etti ve Bâbüssağır'da amcası Muhammed Emîn İbn Âbidîn'in mezarının yakınında defnedildi.

Eserleri. İbn Âbidîn'in akaid, hadis, fıkıh, tasavvuf gibi konularda yirmiyi aşkın çalışması olup bunların başlıcaları şunlardır: *el-Hibâtü'l-ilâhiyye bi'l-âkîdeti'l-İslâmiyye* (Şam müftüsü Mahmûd Hamza'nın *el-Akîdetü'l-İslâmiyye*'sine yazdığı şerhtir); *el-Akâ'idü'l-kalbiyye* (itika-dî konuları kelâm ve tasavvuf yönünden ele alan bir eserdir); *Risâle fî mesâ'il-l-âkâ'id* (genel akaid konuları yanında özellikle kader ve kazâ meselesine geniş yer verdiği bir çalışmasıdır); *Risâle fî'l-ke-*